

Anadolu Mecmuası,
2/IV, Temmuz 2023, s. 73-78.

Amnon Cohen, Economic Life in Ottoman Jerusalem, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, 179 sayfa, ISBN 0521365511.

(Kitap İncelemesi/Book Review)

Aynur YALÇINKAYA*

Müslüman Halklar Tarihi Profesörü olan Amnon Cohen tüm öğrenimini Kudüs Hebrew Üniversitesinde tamamlamıştır. Aynı üniversitede Orta Doğu Çalışmaları Bölümünde Başkanlık yapmıştır. *Population and Revenue in the Towns of Palestine in the Sixteenth Century, Jewish Life Under Islam: Jerusalem in the Sixteenth Century, Guilds of Ottoman Jerusalem, The Walls of Jerusalem* gibi çok sayıda makale kaleme almıştır. Makaleler dışında İngilizce, İbranice, Arapça ve Farsça dillerinde yazılmış 25 adet kitabı bulunmaktadır. Orta Doğu üzerine çalışmalar yapmış olan Cohen, genel olarak Osmanlı hâkimiyetinde Filistin ve bilhassa Kudüs üzerine çalışmıştır. 86 yaşında olan İsraili Profesör Türk Tarih Kurumu Şeref Üyesidir. 2022 yılında TÜBA Şeref Üyesi olarak seçilmiştir. Ocak 2023 tarihinde de TÜBA Uluslararası Akademi Ödülü'ne layık görülmüştür.

Giriş ve üç ana bölümden oluşan kitapta bölümlerin alt başlıkları mevcut olup bu alt başlıklar içindekiler kısmında belirtilmemiştir. Birinci Bölüm "*Kasaplar ve Et tüketimi*", ikinci bölüm "*Sabun Üretimi ve zeytinyağı*" ve son bölüm "*Un ve Ekmek*" ana başlıklarını taşımaktadır.

Kitabın ana bölümleri 127 sayfadan oluşur. Kitabın kalan kısımlarında kısaltmalar hakkında notlar, ağırlıklar ve ölçüler hakkında notlar başlıklı kısa yazılar bulunur. Ardından et fiyatları, zeytinyağı ve sabun fiyatları ve ekmek fiyatları hakkında tablolar verilmiştir. Son olarak sabun fabrikaları hakkında da kısa not yazılmış olup dipnot, bibliyografya ve indeks kısmı ile kitap sonlanmıştır.

---

* Adıyaman Üniversitesi, Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, Mail: akinaynur@hotmail.com

Anadolu Mecmuası,
2/IV, Temmuz 2023, s. 73-78.

Kitabın kaynakçasına bakıldığında arşiv kaynağı olarak 1-84 numaralı sicil kayıtlarının kullanıldığı görülür. Kullanılan kitaplarda ise yazarın kendi kitapları dışında Halil İnalçık, Ö. L. Barkan, Kâmil Jamil Asali ve S. Faroghi gibi isimlerin kitaplarından faydalandığı anlaşılmaktadır.

Kitabın ana kaynağı olan siciller, Osmanlı Devleti'nde mahkemelerde günlük olarak tutulurdu ve hüküm verme aşamasında kullanılırdı. Osmanlı'nın her yerinde olduğu gibi Kudüs'te de böyle bir mahkeme vardı. Bu mahkemelerde halka verilen her türlü iznin ve çeşitli atamaların kopyası tutulurdu. Her bir sicil, araştırmacıların buradaki yaşamın sırlarına ermek için aralayabileceği ayrı bir kapıdır. Sicil kayıtları bir mahkemede adı geçen kişinin başından geçmiş olan iyi ya da kötü şeylerin ya da bahsi geçen bir kişinin ailesinin araştırılabileceği birer kaynaktır. Sicillerden faydalanmış olan "*Osmanlı Kudüs'ünde ekonomik Yaşam*" kitabı Kudüs araştırmacıları için oldukça faydalı bir eser niteliğindedir. Kitapta okuyuculara sadece "toplum" ve "ekonomi" konularından değil "insanların nasıl yaşadığı" ile ilgili de bilgiler verilmiştir.

Kitapta 16. asır tarihini araştıranlar için çok fazla bilgi mevcuttur. Osmanlı'nın bölgeyi fethettiği ilk yüzyıl olan bu zaman dilimi bir geçiş dönemi olması hasebiyle mühimdir. Fakat 16. yüzyıl Kudüs'ü hakkındaki çalışmalar genelde nüfus ve mimarî alanda yoğunlaşmıştır. Ekonomi alanında ciddi bir araştırma eksikliği mevcuttur. Kitap bu yönüyle araştırmacılara önemli bir katkı sağlamaktadır. Eserde 16. asır sicil kayıtları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bir konu veya bir kişi hakkında bulunmuş olan belgeler birleştirilerek konular detaylandırılmıştır. Çalışmada belge ve olayların devamı araştırılıp konu sonuçlarıyla değerlendirilip anlatılmaya çalışılmıştır.

Kitapta Osmanlı'nın ilk asrında Kudüs endüstrisine büyük etkide bulunmuş olan üretim ve tüketim alanlarına yoğunlaşmıştır. Bu alanlar et, zeytinyağı (ve sabun) ve ekmek gibi ürünlerin üretimi ve dağıtımıdır. Bunlar incelenen dönem için şehrin en aktif malî alanlarıydı, nüfusun çoğunun sürekli olarak tükettiği ürünlerdi. Ayrıca daha genel sorunlar olan enflasyon, fiyat kontrolü, profesyonel uzmanlıklar ve loncalar arası ilişkiler, yerli nüfusun arz-talep modelleri

ve bunların ekonomik yaşamı nasıl etkilediği gibi konularda da detaylı analizler yapılmıştır.

“*Kasaplar ve Et tüketimi*” başlıklı birinci bölüm “*Kasaplar Loncası*” ve “*Et fiyatlarının düzenlenmesi*” alt başlıkları ve “*sonuç*” kısmı ile son bulmuştur. Birinci bölümde kasap loncasında sık sık aktif olarak rol almış veya başkanlık yapmış kişiler hakkında bilgiler mevcuttur. Kasapların servetiyle ve sosyal statüsüyle ilgili belgeler sunulmuştur. Kasapların ödediği başlık, sosyo-ekonomik açıdan prestijli bir ailenin kızıyla evlenmeleri veya satın aldıkları köle fiyatları gibi belgeler ile renkli kariyerleri olduğu, malî ve sosyal yönden önemli oldukları çıkarımını mümkün kılmıştır.

Kasaplar Loncası hakkında verilen bilgilerde Kudüs’ün resmî et ticaretini gerçekleştiren bir kooperatif kurumu olduğu belirtilmiştir. Kasaplar Loncasına kabul edilmek için gerekli şartların neler olduğu ve resmî onay sürecinden bahsedilmiştir. Kudüs’te kasap sayıları, nerelerde ikamet ettikleri ve kasaplar ile et satıcılarının görev ve farklılıkları hakkında belgeler sunularak bu konuda ayrıntılı bilgiler sunulmuştur.

Et fiyatlarının düzenlenmesi hususunda Kudüs’te satılan et çeşitlerinden bahsedilmiştir. Belgelerde deve, koyun ve keçi etinin bolca satıldığı gösterilerek 16. asırda koyun etinin her zaman, keçi etinden %10-20 daha pahalı olduğu belirtilmiştir. Bu fiyat farkını tedarikçilerin değil talep oranının belirlediği ifade edilmiştir. Filistin’in ve Osmanlı’nın her yerinde olduğu gibi Kudüslülerin de koyun eti tercih ettikleri bilgisi verilmiştir. Koyun eti ve keçi eti arasında benzerlikten dolayı bazen müşterilerin kandırıldığı söylenmiştir. Kitapta domuz etinin İslam anlayışına göre temiz kabul edilmemesinden dolayı Kudüs’teki kasaplarda satılmadığı anlatılmıştır. Hristiyanların da domuz eti elde etmesine izin verilmediği belirtilmiştir. Yazar et fiyatlarını kayıt altına alırken diğer ürünlerin fiyatlarından bahsettiği gibi para birimlerinden de bahsetmiştir. Et tüketimi ve fiyatlar imparatorluktaki diğer bölgelerle ve imparatorluk dışında Roma ve İtalya gibi ülkelerle kıyaslanmıştır. Ayrıca şehirde yaşayan halkın gelirleri hakkında bilgiler verilerek alım gücü gösterilmeye çalışılmıştır. Daha sonraki yıllarda et fiyatları ve aylıklar arasındaki eşitliğin sağlanması üzerine gelişme görüldüğü kaydedilmiştir.

“Sabun Üretimi ve Zeytinyağı” başlıklı ikinci bölümün alt başlıkları “Zeytinyağı”, “Sabun Üretimi”, “Sabun Ticareti”, “Fiyatlar”, “Zeytinyağı ve Sabun Fiyatları” ve “Son Söz” başlıklarından oluşturulmuştur. Bu bölümde sabun fabrikaları hakkında çıkan kararlar yazılmıştır. Bu kararlara göre fabrikaların nerelerde olduğu, hangi aileler tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Kitapta verilen bilgilerde zeytinyağının sabun üretiminin en önemli malzemesi olduğu açıklanmıştır. Ayrıca zeytinyağının saf haliyle de Osmanlı toplumunun günlük diyetinde önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. Zeytinyağının evlerde ve halka açık binalarda aydınlatma amaçlı kullanıldığı bilgisi ile ürünün önemi belirtilmiştir. Bu temel bilgilerden sonra sabun üretimi, ticareti, zeytinyağı ve sabun fiyatları hakkında bilgiler sunulmuştur. “Son Söz” başlıklı yazı ile bölüm tamamlanmıştır.

“Un ve Ekmek” ana başlığını taşıyan üçüncü bölüm “İş Bölümü: Değirmenciler ve Fırıncılar”, “Lonca Aktiviteleri”, “Tahıl İthalatçıları”, “Arpanın Olgunlaşması”, “Değirmenler ve Fırıncılar”, “Enflasyonla Başa çıkmak” ve “Sonuç” başlıkları ile oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde değirmencilerin ve fırıncıların ekonomik ve sosyal anlamda şehirdeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Bilgilerde değirmencilerin ekonomik ve sosyal anlamda fırıncılardan üst kademede olduğu görülmektedir. Un ve ekmek üretiminde aktif loncaların işleyişi hakkında bilgiler mevcuttur. Şehirde üretilen ve tüketilen ana tahıl maddesinin buğday olduğu, arpanın buğdaydan sonra tercih edilen ürün olduğu sonucuna varmak mümkündür. Temel tüketim ürünü olması nedeniyle tahıl ürünlerinin hasat zamanı önemsenmiş ve bu zamanın tespit ve tescili hakkında birçok belge olduğu vurgulanmıştır. Pirinç gibi ithal edilen ürünler hakkında da bilgiler aktarılmıştır.

Yazar çalışmada ekonomik süreçleri ve bunların sosyal boyutlarını göstermek için bahsi geçen üç sektörü özellikle seçmediğini anlatmıştır. Anlatılan üç sektörün ekonomik aktivitelerinin şehir ekonomisinin tamamını oluşturmadığını bildirmiştir. Bu örnekleri seçmesinin sebebini, Kudüs’ün günlük sicil kayıtlarında haklarında birçok belge ve bilgi bulunmasına bağlamıştır. Cohen, sicil defterlerinde diğer mesleklere ait olan bilgilerin, o sektörün faaliyetlerinden detaylı bir şekilde bahsedebilecek yeterlilikte olmadığını söylemiştir. Et, yağ, sabun ve ekmekle ilgili bulunan birçok

Anadolu Mecmuası,
2/IV, Temmuz 2023, s. 73-78.

veri, bu ürünlerin kasaba sakinleri için son derece önemli tüketim malzemeleri olduğunu anlatmıştır.

Kitapta belirtilen bilgiler ile Osmanlı idaresinin ilk 50 yılında yaşanan nüfus büyümesinin emlak piyasasında da düzenli bir artışa ve harabe binaların tamir edilmesine yol açtığı anlaşılmıştır. İnşaatlardaki gelişmeler sadece özel konutlarla sınırlı kalmamış: değirmenler, fırınlar, yağ presleri ve sabun fabrikaları da artmıştı. Bunlar vakıflara ya da ailelere ait olsa da, herkes için faydalı olan ekonomik hizmetleri sağlamaları niyetiyle yaptırılmış olduğu tespit edilmiştir. Birçok çarşı ve fakirlere hizmet veren kuruluşlar da tamir ettirilmiş ve kamu tesislerine (Haseki Sultan İmarethanesi gibi) yenileri eklendiği vurgulanmıştır.

Cohen eserini Kudüs'ün 16. asır ekonomisinin iyi düzenlenip düzenlenmediği, dinamik bir ekonominin var olup olmadığı sorularını cevaplandırmak amacıyla kaleme almıştır. Yazar yaptığı araştırmalar ile şehirde birçok loncanın varlığı ve işleyişi, hiyerarşi dinamikleri, muhtesip ve tüccar başı, fiyat düzenlemeleri bilgileri ile şehirde verimli bir malî organizasyonun varlığı sonucuna varmıştır. Eserde verilen bilgilere göre Kudüs, esasında bir taşra kenti olsa da merkezi hükümetin unsurlarını da bünyesinde bulundurmıştır. Sultan'ın politikalarının genel sınırları içinde şehir kendi ekonomik ve sosyal hayatını, merkezî idarenin kısıtlı miktardaki müdahalesi eşliğinde belirlemiştir. Böylece Osmanlı'nın Kudüs gibi coğrafi anlamda merkezden uzak kasabalardaki yerli idareye, kendi durumlarına uygulanabilir düzenlemeler yapma şansını ve esnekliğini verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Eserin dilinin popüler olmadığını ve akademik kavramların çokça kullanıldığını belirtmek gerekir. Alan ile ilgili bilinmeyen kavramlar kitabın sonunda açıklanmaya çalışılmıştır. Yalnız bu bilgiler çok uzun tutulmamıştır. Bu açıklamalara rağmen bölge ve alan hakkında bilgi sahibi olmayan kişiler için anlaşılması kolay olmayan bir eserdir. Bu yönüyle eser akademik çalışmalar için daha kullanışlıdır. Kitapta önemli bazı yerlerin resimleri verilerek anlatımlar görsel açıdan güçlendirilmiştir. Son kısımda verilen tablolar ise açıklayıcı bilgiler sunmaktadır.

Anadolu Mecmuası,
2/IV, Temmuz 2023, s. 73-78.

Eserde her üç bölümden sonra verilen sonuç kısımlarında örnekler verilmiş hatta bazen başka konulara değinilmiştir. Bu konular başlıklardan bağımsız bilgiler de ihtiva etmektedir. Yazılan bu bilgiler muhtemelen, yazarın kendi ifadesinde de belirttiğı gibi, yeterince belgeye ulaşamadığı için farklı bir başlıkta incelenememiş konular olmalıdır. Böylece sonuç başlıkları beklenenden daha uzun ve farklı bir konu anlatır tarzda kaleme alınmıştır. Haliyle konu bütünlüğü ve akış bozulmuştur. Fakat dönem araştırmacıları için sonuç kısımlarında olan bu veriler oldukça zengin ve önemlidir. Genel olarak eser Osmanlı, Ortadoğı, Kudüs, Kudüs ekonomik ve sosyal yaşamı gibi konularda araştırmacıların istifade edebileceğı bir çalışmadır.